

ПІВОВАРОВ В. В.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.9

КОРПОРАТИВНА ЗЛОЧИННІСТЬ У ПРОЦЕСАХ ТРАНСКОРДОННОГО НАРКОБІЗНЕСУ

Стаття присвячена визначенню ролі корпоративної злочинності у процесах транснаціонального наркобізнесу в Україні та світі. Визначено риси корпоратизації злочинного наркобізнесу та основні фактори транскордонного переміщення наркотичних засобів.

Ключові слова: корпоративна злочинність, транснаціональна злочинність, транскордонна злочинність, обіг наркотичних засобів.

Статья посвящена определению роли корпоративной преступности в процессах транснационального наркобизнеса в мире и Украине. Определены черты корпоратизации преступного наркобизнеса и основные факторы трансграничного перемещения наркотических средств.

Ключевые слова: корпоративная преступность, транснациональная преступность, трансграничная преступность, оборот наркотических средств.

The article is devoted to the definition of the role of corporate crime in the processes of transnational drug trafficking in the world and Ukraine. Characteristics of corporatization of criminal drug business and the main factors of transboundary movement of narcotic drugs are defined.

Key words: corporate crime, transnational crime, trans-border crime, drug trafficking.

Вступ. Процеси, які на початку XXI ст. відбуваються у світовій економіці, торгівлі, суспільно-політичному житті, є передумовою виникнення принципово нової ситуації у кримінальному світі, що знаходить своє відображення, зокрема, у нових проявах корпоративної злочинності, яку можна віднести до новітніх феноменів, які формують сучасну злочинну картину світу.

Всеохоплюючого та вичерпного переліку видів корпоративної злочинності нині не існує. Проте одним із напрямів її виділяють міжнародний транскордонний наркобізнес як найбільш поширений та загрозливий для людини та націй. Міжнародний наркобізнес завдає виняткової шкоди як окремим індивідам, так і людству загалом, підриває здоров'я людей, обмежує їх фізичний і соціальний розвиток, життєву перспективу, руйнує психіку, культуру і моральні засади нормального цивілізованого існування, спричиняє погіршення криміногенної ситуації. Усвідомлення глобальної загрози, яку несе транснаціональна організована злочинна діяльність у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, зумовлює потребу детального її вивчення та дослідження. Проблеми наукового розроблення феномена транснаціональної (транскордонної) злочинності, зокрема в сфері незаконного обігу наркотичних засобів, розглядалися такими вченими, як Ю.М. Антонян, О.М. Бандурка, О.М. Джужа, В.А. Номоконов, Г.П. Пожидаєв, І.В. Пшеничний та ін. Кримінологічна характеристика транснаціональної організованої злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів подана у працях М.Г. Вербенського. Окремі аспекти питання розкриті у роботах В.В. Корольчук, О.М. Гуміна, Є.В. Скулиш. Однак невирішеною залишається проблема злочинної корпоратизації транскордонного наркобізнесу.

Постановка завдання. Метою статті є кримінологічний аналіз ролі корпоративної злочинності у транскордонному обігу наркотичних засобів та окреслення основних її факторів.

Результати дослідження. На рубежі XX–XXI ст. державні діячі, представники правоохоронних органів, наукових кіл і правозахисних організацій стали розглядати транснаціональну, або, точніше, транскордонну злочинність як найбільшу загрозу безпеці окремих держав та міжнародному співтовариству. Уражені транснаціональною злочинністю у сфері незаконного обігу наркотиків країни мають об'єднувати зусилля з метою протидії цьому небезпечному явищу, оскільки вона чинить системний негативний вплив на економічне, соціальне, політичне й духовне життя суспільства. Ні державні кордони, ні національні й міжнародні форми соціально-правового контролю практично не створюють перешкод для розвитку та поширення цього виду злочинності. Злочинні організації саме

транснаціонального спрямування нині домінують у кримінальному середовищі. Вони здійснюють свою злочинну діяльність на території багатьох держав й, отримуючи кримінальні доходи, контролюють величезні фінансові кошти, які можна порівняти з розмірами валового національного продукту деяких розвинутих країн [1, с. 169].

Вперше позиції світової спільноти щодо визначення транснаціональної організованої злочинності були викладені у 1988 р. на Міжнародному симпозиумі по організованій злочинності, в матеріалах якого присутня загальна формула цього поняття, де транснаціональна організована злочинність розуміється як «будь-яка постійна участь групи людей або організації у злочинній діяльності, головна мета якої – отримувати прибуток всюди, незважаючи на наявність національних кордонів» [2, с. 222].

Більш повне та обгрунтоване визначення поняття «транснаціональна злочинність» містять документи Всесвітньої конференції в Неаполі у 1994 р., де під транснаціональною організованою злочинною діяльністю розуміється здійснення злочинними організаціями незаконних операцій, пов'язаних із переміщенням потоків інформації, грошей, фізичних об'єктів, людей, інших матеріальних і нематеріальних засобів через державні кордони з метою використання сприятливої ринкової кон'юнктури в одній або кількох іноземних державах із метою отримання суттєвої економічної вигоди, а також ефективного ухилення від соціального контролю за допомогою корупції, насильства і використання значних відмінностей у системах кримінального правосуддя різних країн [3].

Узагальненого та всеохоплюючого переліку видів транснаціональної злочинної діяльності немає. Однак одним з її напрямів є міжнародний наркобізнес – як найбільш поширений та загрозливий для людини та нації, який загалом потребує детального вивчення та дослідження [4, с. 103].

Транснаціональний наркобізнес – окремий вид організованої транснаціональної злочинності, який характеризується структурованою системою високоорганізованих і ретельно законспірованих злочинних угруповань, які займаються міжрегіональною, в низці випадків – міжнародною, злочинною діяльністю у вигляді промислу, предметом якого є наркотичні засоби, з метою систематичного отримання максимальних прибутків та надприбутків, використовуючи у своїх інтересах як державні структури, так і інститути громадянського суспільства [5, с. 102].

Варто підкреслити, що транснаціональному (і власне, трансграничному) наркобізнесу властиві такі ознаки:

- а) ієрархічна структура кримінальних формувань, що передбачає чітке підпорядкування груповій дисципліні та вказівкам організатора;
- б) організаційна стабільність наркооб'єднання;
- в) завчасна підготовка, планування і кваліфіковане вчинення злочинів;
- г) функціональна диференціація членів злочинного об'єднання (розподіл ролей, зокрема й під час вибору і вербування співучасників);
- г) наявність ретельно замаскованих зв'язків, що базуються на чіткій самоорганізації, високому рівні конспірації;
- д) продумана підготовка засобів реалізації і збуту наркотиків;
- е) стійка спрямованість на створення корумпованих зв'язків у правоохоронних органах;
- є) чітка система дій, пов'язаних із незаконними операціями з наркотиками;
- ж) монополізація прагнень до поставлених цілей;
- з) гостра конкурентна боротьба і суперництво, що існують між окремими формуваннями наркомафії поряд зі злочинними контактами і взаємодією, які нерідко набувають форм озброєного протистояння та фізичного знищення на ґрунті розподілу і перерозподілу ринків збуту [6, с. 441–442].

Виникнення індустрії наркобізнесу, здатної приносити багатомільярдні щорічні доходи, значною мірою сприяє розвитку транснаціональних злочинних організацій, а також призводить до появи діяльності, пов'язаної з «відмиванням» грошей. З'являється дедалі більше ознак, що зміцнюють зв'язки наркобізнесу з іншими видами незаконної торгівлі, особливо торгівлі зброєю [4, с. 103].

Транснаціональна злочинність у сфері незаконного обігу наркотиків не є проблемою тільки країн «третього світу» або країн із перехідною економікою, де через слабкий розвиток легального сектора економіки і політичних інститутів держава значною мірою виявляється залежною від кримінальних угруповань, що діють на її території, представники яких найчастіше обіймають ключові посади в органах публічної влади. Значну загрозу ця злочинність становить для країн, які традиційно належать до розвинутих, адже саме вона дедалі частіше стає відчутним фактором регулювання суспільних відносин у важливих сферах життєдіяльності суспільства – визначає характер і спрямованість економічних процесів, формує політичну еліту, через корупційні й лобістські механізми створює необхідну їй правову базу, негативно впливає на формування суспільної свідомості, створює й активно впроваджує вироблені свої моральні цінності й підвалини [1, с. 170].

Контрабанда наркотиків, яка становить ключову ланку між місцями виробництва та вживання наркотиків, набула ознак глобальної системи, що приносить прибутки у сотні мільярдів доларів на рік

і впливає на стабільність та безпеку у різних регіонах світу. Транснаціональні злочинні угруповання формують розгалужені мережі, якими наркотики переміщуються між різними континентами.

Фахівці свідчать, що найбільш небезпечним наркотиком у світі досі залишається героїн. Загальносвітове виробництво цього наркотику становить 460–480 т, з яких 380 т (83%) виробляється у Афганістані [7, с. 9]. Глобальний ринок героїну оцінюється у 61 млрд доларів, з яких фермери Афганістану отримують лише 440 млн доларів. У різних країнах світу цей наркотик вживає близько 15 млн осіб. Найбільшими ринками залишаються країни Європи та Азії, орієнтовані майже виключно на поставки з Афганістану. Правоохоронними органами усіх країн світу з незаконного обігу вилучається від 2 до 16% героїну [8, с. 26].

Основними виробниками кокаїну є країни «андської групи»: Перу (100–300 тис. га плантацій коки; 300–1000 т кокаїнгідрохлориду); Болівія (70 тис. га і 200–300 т); Колумбія (25–60 тис. га і 40–160 т). Зростає виготовлення кокаїну і в Бразилії. Значна частина перуанської і болівійської сировини переробляється в Колумбії, і кокаїн поступає на ринки саме з цієї країни. Контролюють виробництво кокаїну в Колумбії та його експорт два потужних наркокартелі: Меделінський та Калійський. Три андських держави – Болівія, Перу та Колумбія – щорічно отримують шляхом торгівлі наркотиками близько 1,9 млрд дол. У наркобізнесі беруть участь близько 1,8 млн осіб, використовується близько 300 тис. га землі, що зайнята плантаціями коки [4, с. 104]. У 2013 р. продовжували зменшуватися не тільки масштаби культивування кокаїнового куща, було досягнуто найнижчого рівня з 1990 р. (коли були отримані перші оцінки), але і річний показник поширеності споживання кокаїну (0,4% дорослого населення) в Західній і Центральній Європі і Північній Америці. Заходи щодо скорочення пропозиції, можливо, викликали деяке скорочення культивування кокаїнового куща в країнах-виробниках коки, в результаті чого сталося скорочення пропозиції кокаїну і деяке скорочення основних ринків цього наркотику [9].

Традиційно виробництво опійних наркотиків було зосереджено у районах «Золотого півмісяця» (Афганістан, Пакистан, Іран) та «Золотого трикутника» (М'янма, Таїланд та Лаос). Ці регіони відігравали домінуючу роль упродовж усієї другої половини ХХ ст. Інтенсивне зростання виробництва опійного маку в Афганістані в 1990-ті рр. витіснив виробників країн «Золотого трикутника» із цього ринку, оскільки пропонував товар вищої якості за ціною, у майже 20 разів нижчою, ніж виробники Південно-Східної Азії. Нині в регіонах півдня Афганістану налагоджено повний виробничий цикл, що включає вирощування снодійного маку, екстрагування сирого опію, його переробку у морфій та героїн, складування та оптову реалізацію на героїнових ринках Афганістану та Пакистану. Також сформовано повноцінну банківську мережу із кредитування майбутніх врожаїв, промислових поставок мінеральних добрив і хімічних прекурсорів [8, с. 26].

Основними виробниками наркотиків, які виготовляються з канабісу, є такі регіони: Близький та Середній Схід і Південна Азія (Ліван, Пакистан, Афганістан, Індія, Непал); Південно-Східна Азія (Таїланд, Лаос, Філіппіни); Північна і Південна Америка (США, Мексика, Ямайка, Колумбія, Бразилія); Африка (Марокко, Нігерія, Гана, Заїв, Уганда) [4].

Споживання канабісу зростає і продовжує залишатися на високому рівні в Західній і Центральній Африці, Західній і Центральній Європі та Океанії, а також Північній Америці. За останніми даними, в Сполучених Штатах спостерігається зростання поширеності споживання канабісу. Європа, як і раніше, є одним із найбільших світових ринків смоли канабісу, проте її споживання обмежене окремими країнами [9]. Починаючи з кінця ХХ ст. значно посилився потік наркотиків до нашої держави з країн далекого зарубіжжя, зокрема з регіонів Південно-Східної Азії, а також підвищену цікавість до України проявляють наркобарони держав Латинської Америки, регіонів «Золотого півмісяця» і «Золотого трикутника». При цьому, як покаже практика, прикордонна та митна статистика, територія України найчастіше використовується для транзитного перевезення наркотиків у Західну Європу. Характерною рисою транснаціонального наркобізнесу є перетворення українського транзитного шляху на додаткову зону збуту контрабандних наркотиків [10, с. 83].

Транснаціональні злочинні організації, завдяки процесу корпоратизації злочинності, постійно удосконалюють, змінюють методи, спрямованість своєї злочинної діяльності. На цей час існують такі основні маршрути переміщення наркотиків через територію України:

1. *Балканський маршрут*: починається у Південно-Західній Азії, проходить через території Ірану та Туреччини, а потім поділяється на два розгалуження, які пролягають через Балкани. Перше з них, яке називають «Північна дорога», пролягає через Болгарію – Румунію – Угорщину – Австрію – Німеччину. Друге розгалуження: «Південна дорога» – морем через Туреччину та Грецію, має вихід до Італії.

2. *Північно-Чорноморський маршрут*: має два розгалуження, й обидва вони починаються в Афганістані. Перший маршрут пролягає територією країн Центральної Азії до ринків Західної Європи через Російську Федерацію (далі – РФ), Україну, Білорусь та Республіку Польща. Другий маршрут з

Афганістану проходить через Іран, Азербайджан, Вірменію, Грузію, Росію, звідки пролягає до країн Західної Європи.

3. *Східно-Середземноморський маршрут*: розпочинається в портах Пакистану та пролягає до ринків Західної Європи через Індійський океан, Червоне море, Суецький канал, південну частину острова Кіпр. Маршрут становить стратегічну загрозу для України. З метою транспортування наркотиків використовуються українські судна закордонного прямування (які здійснюють чартерні або регулярні перевезення між іноземними портами Азії та Європи без заходу в порти України) або українські моряки, які працюють за наймом на судах під прапором іншої держави.

4. *«Циганський маршрут»*: а) наркотики виробляються кустарним способом в Україні (у місцях компактного проживання громадян України циганської національності), направляються автомобільним транспортом для продажу в Білорусі та РФ; б) наркотики виробляються кустарним способом у Молдові (у місцях компактного проживання громадян Молдови та України циганської національності), направляються залізничним транспортом для продажу в Білорусі та РФ.

5. *Албанський маршрут*: починається (виробництво наркотиків) у регіонах із компактним проживанням албанської діаспори в країнах Балканського півострова (Албанія, Македонія, Боснія і Герцеговина), далі через Румунію, Угорщину наркотики переміщуються автомобільним транспортом в Україну, де після їх розподілу в албанських діаспорах у регіонах України морським або повітряним транспортом доставляються наркокур'єрами до Туреччини або залізничним – до РФ.

6. *Африканський маршрут*: починається (виробництво наркотиків) у країнах Центральної та Північно-Західної Африки, транзитом через європейські країни, далі повітряним або автомобільним транспортом наркотики потрапляють в Україну.

7. *Угорський маршрут*: в Україну потрапляють і наркотики, які були вироблені в Угорщині. Їх переправляють залізничним або автомобільним транспортом для продажу в Україні [11].

Корпоратизація транснаціонального (транскордонного) наркобізнесу, його наступальна стратегія на порозі ХХІ ст. суттєво пов'язана з тим, що до традиційних причин, які породжують це зло (бідність, політична безвихідь, соціальна невлаштованість та відчуженість людей), додалися нові фактори, які виходять із глобалізації фінансової, банківської, торгової, технологічної, інформаційної та інших сфер життєдіяльності людей. В особливо тяжкому стані знаходяться країни з перехідною економікою (наприклад, країни СНД, зокрема Україна), де значна кількість населення «вибита» із звичного способу життя, має значні ускладнення в адаптації до ринкових умов, відсутність стійкого антинаркотичного імунітету та досвіду боротьби з цим соціальним злом. Завдяки своєму міжнародному характеру та ринковій основі наркобізнес швидше, ніж легальний бізнес, реагує на зміни, що відбуваються у світі, використовуючи глобалізацію з метою розширення наркомережі та експансії за всіма напрямками.

Фактори корпоративної злочинності та транснаціонального наркобізнесу в Україні розподіляються на причини економічного, соціального та морального характеру. Основною причиною зародження транснаціональної організованої злочинності в Україні стала тотальна корозія базисних економічних відносин, котра руйнівним чином діє на усі інші життєво важливі сфери, є живильним середовищем не лише для економічних порушень, а й усієї злочинності [12, с. 45]. До економічних причин, які сприяли розвитку транснаціонального наркобізнесу в Україні, варто віднести: здійснення реформ без ретельної підготовки, сподівання на саморегуляцію ринку, некритичне запозичення зарубіжних моделей реформування економічних відносин. Все це призвело до серйозних прорахунків і помилок, що містили криміногенний потенціал.

Значно вплинули на формування і закріплення транснаціональної організованої злочинності в нашій країні соціальні причини. Кризові явища в економіці відіграли вирішальну роль у виникненні глибоких деформацій соціальної сфери, багато з яких мають виражене криміногенне значення. У разі відсутності послідовної соціальної орієнтованості реформ, особливо на їх початковому етапі, відбулося зубожіння, люмпенізація та маргіналізація значної частини населення. На формування транснаціональної організованої злочинності в Україні та транснаціонального наркобізнесу, зокрема, вплинули також причини морального плану. Значущість суспільного усвідомлення та соціально-психологічного самопочуття українців, що декларується, не дістає належної реалізації у повсякденній соціальній практиці. У нашому суспільстві мають місце опосередковані зміни світоглядних установок, ідеологічних орієнтацій, знижений престиж наявності освіти та професіоналізму. Більшість людей віддає перевагу легкодоступним та вигідним видам діяльності, досягненню успіху будь-якою ціною. У повсякденній свідомості втрачена вартість продуктивної праці як джерела добробуту і головного засобу самореалізації особистості; значно поширилось уявлення про можливість легко досягнути добробуту оманливим шляхом, спекулятивними операціями, участю в недобросовісних фінансових колах, наркобізнесі [12, с. 47].

Висновки. Злочинний обіг наркозасобів у світі практично неможливий без участі корпоративних злочинних угруповань зі стійкими транснаціональними зв'язками. Зростання кількості нар-

команів призводить до активного формування транснаціонального наркобізнесу як однієї з основних ланок організованої злочинності. Удосконалюються професіоналізм і організованість злочинців, цьому сприяють тісні зв'язки вітчизняних та зарубіжних злочинних угруповань, близькість України до азіатських країн-виробників і європейського ринку збуту.

Отже, в сучасному розумінні транскордонний (транснаціональний) наркобізнес – окремих вид корпоративної злочинності світового масштабу, який характеризується структурованою системою високоорганізованих і ретельно законспірованих злочинних угруповань, які займаються міжрегіональною, в низці випадків – міжнародною, злочинною діяльністю у вигляді промислу, предметом якого є наркотичні засоби, з метою систематичного отримання максимальних прибутків та надприбутків, використовуючи у своїх інтересах як державні структури, так і інститути громадянського суспільства [5, с. 102].

Основними рисами кримінологічної характеристики транскордонної злочинності виступають: чітка злочинна корпоратизація, яка проявляється, зокрема, у наявності міжнародних організованих угруповань, сформованих за територіальними, культурними, релігійними, професійними та іншими ознаками; наявність у злочинних угрупованнях єдиної мети і програми дій; корисливо-насилницька спрямованість злочинної діяльності та її зв'язок із «тіньовою економікою»; захоплення і закріплення для своєї діяльності регіональних просторів на території держав; створення комерційних структур, діяльність яких спрямована на легалізацію доходів, отриманих незаконним шляхом («економічна корпоратизація»); вихід за межі державно-національних кордонів і набуття масштабного, міжрегіонального чи транскордонного характеру такої злочинної діяльності шляхом кооперації організованих злочинних груп («територіально-адміністративна» корпоратизація). Отже, нині викає необхідність теоретичного осмислення процесів корпоратизації транскордонного наркобізнесу, з одночасним розробленням і впровадженням комплексу ефективних і невідкладних заходів протидії як світовою спільнотою, так і на загальнодержавному рівні в Україні.

Список використаних джерел:

1. Корольчук В.В. Запобігання транснаціональній злочинній діяльності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів / В.В. Корольчук // Науковий вісник Нац. Акад. вн. справ. – 2013. – № 2. – С. 168–179.
2. A Paper for the First International Symposium on Organized Crime, St. Cloud, France, May 1988. International Documentation on Organised and Economic Crime. – USA, Lexington Books, 1988. – 726 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://stopillegalfishing.com/wp-content/uploads/2016/07/FishCRIME.pdf>.
3. Conclusions and recommendations of the international conference on preventing and controlling money-laundering and the use of the proceeds of crime: a global approach [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imolin.org/imolin/courmaye.html>.
4. Вербенський М.Г. Кримінологічна характеристика транснаціональних злочинів у сфері обігу наркотичних засобів / М.Г. Вербенський // Право і Безпека. – 2009. – № 5. – С. 103–106.
5. Гумін О.М. Характеристика контрабанди наркотичних засобів: правові та практичні аспекти / О.М. Гумін // Юридичний науковий електронний журнал. – 2014. – № 5. – С. 100–103 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lsej.org.ua/5_2014/28.pdf.
6. Профілактика злочинів : підручник / [О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужа. – К.: Атіка, 2011. – 720 с.
7. The Global Afghan Opium Trade: A Threat Assessment [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Studies/Global_Afghan_Opium_Trade_2011-web.pdf.
8. Скулиш Є.Д. Транснаціональний наркобізнес як соціально-правове явище: тенденції розвитку та проблеми запобігання / Є.Д. Скулиш // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2011. – Вип. 25–26. – С. 23–32.
9. Всемирный доклад о наркотиках. Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.unodc.org/doc/wdr2015/WDR_2015_ExSum_russian.pdf.
10. Бодюл Є.М. Запобігання транснаціональній організованій злочинності в Україні / Є.М. Бодюл // Наук. вісник Нац. акад. вн. справ. – 2013. – № 4. – С. 79–86.
11. Практика розгляду судами справ про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/179F1409F1D9B89AC2257B7C0044C93B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/179F1409F1D9B89AC2257B7C0044C93B).
12. Вербенський М.Г. Основні фактори транснаціональної злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів / М.Г. Вербенський // Кримський юридичний вісник. – 2010. – № 1(8). – Ч. 2. – С. 44–52.

